

Το χιούμορ ως εκπαιδευτικό εργαλείο κατά τη μαθησιακή διαδικασία

Δέσποινα Παπαδοπούλου

Νοσηλεύτρια ειδικευμένη στη Χειρουργική Νοσηλευτική, Msc Διοίκηση στην Υγεία, Εκπαιδευτρια Ενηλίκων, Δημόσιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Δ.Ι.Ε.Κ.), ΓΝ Πειραιά «Τζάνειο»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το χιούμορ είναι γνωστό κυρίως ως ένας μηχανισμός άμυνας για να αντιμετωπίζει κανείς δυσκολίες και να βλέπει τις καταστάσεις με μια πιο αισιόδοξη ματιά. Έχει επιδράσεις στη βιολογική, την κοινωνική και την ψυχολογική κατάσταση του ατόμου. Για τις επιστήμες της αγωγής, φαίνεται να επιτελεί άλλη μία σημαντική λειτουργία, όταν χρησιμοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο, την κατάλληλη χρονική στιγμή, με τη σωστή "δόση" και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των μαθητών. Κι αυτή είναι σαφώς, η θετική επίδραση που ασκεί έμμεσα στη μαθησιακή διαδικασία, αφού προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών, ενδυναμώνει την επικοινωνιακή σχέση εκπαιδευτή-μαθητή και βελτιώνει το παιδαγωγικό κλίμα στη τάξη. Είναι δυνατόν λοιπόν, το χιούμορ να χρησιμοποιηθεί ως ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό εργαλείο κατά τη μαθησιακή διαδικασία από όλους τους εκπαιδευτικούς, αφού το προσαρμόσουν στην προσωπικότητά τους και αποφύγουν τις αρνητικές πλευρές του. Σκοπός αυτής της ανασκόπησης είναι: α) να μεταβάλλει παγιωμένες αντιλήψεις και στάσεις της εκπαιδευτικής κοινότητας, μέσα από την ανάδειξη της αξίας του χιούμορ ως εκπαιδευτικού εργαλείου, που διευκολύνει τη διαδικασία της μάθησης και β) να ενσωματώσει καινοτόμες πρακτικές, όπως είναι η εφαρμογή του χιούμορ στη μαθησιακή διαδικασία, προκειμένου να προσελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να ενδυναμώσει την παιδαγωγική σχέση δασκάλου-μαθητή.

Λέξεις ευρετηρίου: χιούμορ, εκπαίδευση, μαθησιακή διαδικασία, εκπαιδευτικό εργαλείο

Παραπομπή

Δ. Παπαδοπούλου. Το χιούμορ ως εκπαιδευτικό εργαλείο κατά τη μαθησιακή διαδικασία. *Επιστημονικά Χρονικά* 2020; 25(3): 455-472

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το χιούμορ είναι ένα βασικότατο στοιχείο στην καθημερινή ζωή μας και συνυπάρχει σε πολλές μορφές, γεγονός που κάνει δύσκολη την προσπάθεια να δοθεί με ακρίβεια ένας ορισμός του. Σαφώς, ο στόχος του χιούμορ είναι να προκαλέσει το γέλιο. Είναι μια

κατάσταση ευθυμίας του πνεύματος, που συχνά επιδεικνύεται από ένα χαμόγελο ή γέλιο, ως απάντηση σε εξωτερικά ερεθίσματα. Είναι αναπόσπαστο στοιχείο της ανθρώπινης επικοινωνίας και περιλαμβάνει βιολογικές,

κοινωνικές, πολιτισμικές και ψυχολογικές διαστάσεις.

Το χιούμορ έχει μελετηθεί σε πολλά γνωστικά πεδία από τις φυσικές έως τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Εκτός από τις θετικές επιδράσεις του στη φυσιολογία του οργανισμού, πετυχαίνει οφέλη τόσο στην ψυχική υγεία όσο και στην κοινωνική αλληλεπίδραση. Κατέχει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη της μακροζωίας και στην αντιμετώπιση στρεσογόνων καταστάσεων. Το χιούμορ εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς, όπως βελτιώνει την επικοινωνία, βοηθά να εγκατασταθεί εμπιστοσύνη, διατηρεί και ενδυναμώνει φιλικές και κοινωνικές σχέσεις, βοηθά τους ανθρώπους να ξεκουράζονται και να απελευθερώνουν ενέργεια και τέλος, μπορεί να αποτελέσει μια στρατηγική διδασκαλίας [1].

Η χρησιμοποίηση του χιούμορ κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας είναι υποβοηθητική, γιατί διώχνει τους φόβους και τις εντάσεις από τη μαθησιακή εμπειρία. Καθιστά τους εκπαιδευόμενους πιο ελεύθερους να θέτουν ερωτήματα, που σε άλλη περίπτωση δεν θα ρωτούσαν καθώς και να ακούνε όσα διδάσκονται, που πιθανόν να μην είχαν την υπομονή να ακούσουν. Το χιούμορ, ως καταλύτης στην επίτευξη καλύτερης και πιο άνετης κατανόησης του διδακτικού περιεχομένου, πετυχαίνει σε μεγάλο βαθμό βελτίωση της επικοινωνίας εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου και βελτίωση του μαθησιακού κλίματος στη σχολική τάξη [2,3].

Απρόβλεπτο ή προσχεδιασμένο μπορεί να γίνει οπουδήποτε και οποτεδήποτε. Χρειάζεται όμως την προσοχή μας, γιατί μπορεί να παρομοιαστεί με το χειρουργικό νυστέρι, που αν κάποιος το κρατήσει απρόσεκτα είναι δυνατόν να κάνει τρομερή ζημιά, αντί να ωφελήσει [4]. Είναι δυνατόν να υπάρχει και το ακατάλληλο χιούμορ, το οποίο θα πρέπει φυσικά να αποφεύγεται, όταν δηλαδή γίνεται σε βάρος άλλου ατόμου, ο σαρκασμός, η ειρωνεία, εθνικιστικά, φυλετικά ή πολιτισμικά αστεία και σεξουαλικά υπονοούμενα[5-9]. Αυτό το είδος χιούμορ μπορεί να πληγώσει αισθήματα, να προκαλέσει ανησυχία, να δημιουργήσει εχθρικότητα, ακόμη και να ντροπιάσει.

Παρόλο που το χιούμορ διεθνώς έχει διεξοδικά μελετηθεί σε όλες τις εκφάνσεις του, η ελληνική βιβλιογραφία στο θέμα αυτό φαίνεται να είναι αρκετά φτωχή. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το χιούμορ στη διδασκαλία είναι ένα μοντέρνο σχετικά φαινόμενο, αφού μέχρι το 19ο αιώνα πίστευαν ότι η διδασκαλία πρέπει να ασχολείται μόνο με τα σοβαρά και ότι το χιούμορ δεν πρέπει να έχει θέση μέσα στη σχολική τάξη [10].

ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ

Αποσαφήνιση του όρου χιούμορ

Το χιούμορ ως όρος αφορά «μια διάθεση που χαρακτηρίζεται από ευαισθησία και εκτίμηση σε αξιοκατάκριτα, γελοία, φανταστικά, ανάρμοστα ή κωμικά γεγονότα» σύμφωνα με τον McGee, όπως αναφέρεται στο

Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό [11]. «Χιούμορ (αγγλ. humor ή humour) είναι στη βασική του έννοια μία ιδιαίτερη μορφή ανθρώπινης επικοινωνίας, που ως στόχο έχει να προκαλέσει το γέλιο». Το χιούμορ, κατά τον Fry, όπως αναφέρεται στη Νταφούλη [12], είναι ένα ερέθισμα και το γέλιο είναι μια από τις αρκετές συμπεριφορικές αποκρίσεις σε αυτό το ερέθισμα. Η στενή σχέση και αλληλεξάρτηση του χιούμορ με το γέλιο είναι σχεδόν αυτονόητη, ώστε συχνά να ταυτίζονται, αν και το γέλιο αποτελεί μια εκδήλωση αντίδρασης στο χιούμορ. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται πως σύμφωνα με την Τσάκωνα [13], το χιούμορ δεν έχει πάντοτε ως αποτέλεσμα την πρόκληση γέλιου καθώς επίσης και ότι το γέλιο δεν προκαλείται πάντα σε σχέση με το χιούμορ.

Το χιούμορ είναι κατά βάση ένα κοινωνικό φαινόμενο. Γελάμε και αστειευόμαστε πολύ πιο συχνά, όταν είμαστε με άλλους ανθρώπους, παρά όταν είμαστε μόνοι μας. Μπορεί να εμφανίζεται σε οποιαδήποτε κοινωνική κατάσταση [14]. Σύμφωνα με τον Argyle, το χιούμορ είναι μια θετική κατάσταση του μυαλού, που δημιουργείται, όταν κάποιος λέει ή κάνει κάτι μη συμβατό, μη αναμενόμενο, ή παράλογο, όπως αναφέρεται στη Νταφούλη [12]. Η μη συμβατότητα είναι συνήθως ανάμεσα σε αυτό που αναμένεται ή αυτό που κανονικά θα πρέπει να συμβαίνει, με αυτό τελικά που συμβαίνει στην πραγματικότητα.

Η λέξη χιούμορ πέρασε στην Νεοελληνική γλώσσα μέσω της Αγγλικής. Οι ρίζες της ξεκινούν από την Παλαιοφραγκική που πήρε τη λέξη από την λατινική (h)umor.

Ουσιαστικά όμως οι ρίζες της λέξης ανάγονται στην ελληνική γλώσσα. Η λέξη χιούμορ αρχικά, δήλωνε τους "χυμούς" ή τα "υγρά" του σώματος, η "κράση" των οποίων καθόριζε την ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου και σταδιακά κατέληξε να έχει τη σημερινή του έννοια [1].

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ

Στη φυσιολογία του ανθρώπου

Το γέλιο ωφελεί πολλά από τα συστήματα του ανθρώπινου οργανισμού, όπως το καρδιαγγειακό, μυοσκελετικό, αναπνευστικό, ανοσοποιητικό. Γελώντας 100 φορές την ημέρα λέγεται ότι ισοδυναμεί με 10 λεπτά κωπηλασίας. Το χιούμορ γυμνάζει όχι μόνο τους μυς του προσώπου, αλλά και αυτούς που χρησιμοποιούνται στην κίνηση και την αναπνοή. Κατά τη διάρκεια του γέλιου εκκρίνονται ενδορφίνες, που ευθύνονται για την εμπειρία ευχαρίστησης. Με το γέλιο αυξάνει ο καρδιακός ρυθμός και η πίεση του αίματος. Η αυξημένη πίεση του αίματος ακολουθείται από μια περίοδο ανάπαυσης με μια μεταγενέστερη μείωση της πίεσης κάτω από τα επίπεδα προ του γέλιου. Με το χιούμορ βελτιώνεται ο ρυθμός της πέψης και μειώνεται η μυϊκή ένταση. Στο συντονισμό του γέλιου εμπλέκεται ο υποθάλαμος και ιδιαίτερα η ευχάριστη εμπειρία που παρέχει, πιθανόν να συνδέεται με δραστηριότητες της λίμπιντο [1].

Οι φυσιολογικές επιπτώσεις του χιούμορ είναι η μείωση των ορμονών του στρες (κορτιζόνη και επινεφρίνη), για το λόγο αυτό το χιούμορ και το γέλιο μειώνουν τον κίνδυνο των

νοσημάτων που σχετίζονται με το στρες [15]. Το χιούμορ ενεργοποιεί ταυτόχρονα και τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου, ενώ αυξάνει την έκκριση ορμονών (κατεχολαμίνες) στις οποίες διακρίνουμε την αδρεναλίνη και έτσι επεξηγείται η αύξηση της προσοχής που επέρχεται ως αποτέλεσμα αυτής, σύμφωνα με τον Berk και τον Coleman, όπως αναφέρεται στο Χανιωτάκη [16].

Στις διαπροσωπικές και εργασιακές σχέσεις

Το χιούμορ θεωρείται ότι παίζει σημαντικό ρόλο στην ευζωία. Η ανάκαμψη από μια ψυχολογική διαταραχή ή σοβαρή ασθένεια χαρακτηρίζεται από ανεβασμένο χιούμορ, που αποτελεί μηχανισμό να ανταπεξέρχεται κάποιος τις δύσκολες καταστάσεις. Μπορεί να μετατρέψει ακόμη και τα αρνητικά συναισθήματα σε θετικά [17].

Η συναισθηματική ισορροπία του ανθρώπου, που αποτελεί ισχυρό στοιχείο της ψυχικής του ανθεκτικότητας, είναι δυνατόν να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους, μεταξύ των οποίων και το χιούμορ. Το χιούμορ αποτελεί έναν τρόπο για δημιουργία σχέσεων, εκτόνωσης συγκρούσεων, αντιμετώπισης του άγχους, δημιουργίας ευχάριστου κλίματος και ενδυνάμωσης της συντροφικότητας. Συμπληρωματικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως μέσο αποκλιμάκωσης μιας ανεξέλεγκτης ή επιθετικής συμπεριφοράς [18].

Η επικοινωνία μέσω χιούμορ οδηγεί ιδανικά σε γέλιο, αλλά υπάρχουν και αρκετές άλλες διαφορετικές λειτουργίες που εξυπηρετούνται. Στις θετικές λειτουργίες του συγκαταλέγονται η αύξηση της συνοχής της

ομάδας και η διαχείριση του στρες, ενώ στις αρνητικές, η κοροϊδία και η κοινωνική απομόνωση. Η επικοινωνία μέσω χιούμορ είναι συχνά στρατηγική που καθοδηγείται από στόχους, αλλά τα άτομα μπορεί να έχουν δευτερεύοντες κοινωνικούς στόχους, όταν χρησιμοποιούν χιούμορ πέρα από τη διασκέδαση, ακόμη κι αν δεν το ξέρουν. Η κοινωνική έμμεση επίδραση είναι εμφανής στη διαφήμιση, όπου 25-30% των διαφημίσεων χρησιμοποιούν το χιούμορ για να επηρεάσουν τους καταναλωτές [2].

Το χιούμορ βελτιώνει την επικοινωνία, καταργώντας φραγμούς και κάνοντας τους ανθρώπους να νοιώθουν καλύτερα και κοντά ο ένας στον άλλον. Βοηθά να εγκατασταθεί εμπιστοσύνη και ουδετεροποιεί συναισθηματικά φορτισμένες στιγμές. Χρησιμοποιείται για: α) να καθησυχάσει και να απελευθερώσει συναισθήματα, όπως ο θυμός και β) να διατηρήσει και ενδυναμώσει φιλικές και κοινωνικές σχέσεις [19]. Επίσης, σύμφωνα με τον Davidhizar, το χιούμορ βοηθά τους ανθρώπους να ξεκουράζονται και να απελευθερώνουν ενέργεια, όπως αναφέρεται στην Παπαδοπούλου [1].

Ως συμπληρωματικό μέσο της θεραπείας ασθενών

Το χιούμορ αναμφίβολα βελτιώνει τις σωματικές, νοητικές και πνευματικές λειτουργίες του ανθρώπου. Είναι χρήσιμο στους υγιείς, αλλά και στους ασθενείς, αφού απομακρύνει τη συναισθηματική φόρτιση που προκαλεί μια δυσάρεστη κατάσταση, όπως είναι η απώλεια της υγείας, δίνοντας ανακούφιση κι ελπίδα. Διώχνει το στρες και

την ανησυχία και δίνει στον ασθενή την ευκαιρία να δει την κατάσταση διαφορετικά και να αντιμετωπίζει τη ζωή του από μια λιγότερη σοβαρή πλευρά [20].

Ειδικά για τους χειρουργικούς αρρώστους, και την προεγχειρητική ανησυχία που βιώνουν, λειτουργεί ως αποσπαστικός παράγοντας [21]. Το χιούμορ έχει αναγνωριστεί, ως μηχανισμός αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων, ως επιδεξιότητα επικοινωνίας και ως εργαλείο για την προαγωγή της φυσιολογικής θεραπευτικής διαδικασίας. Αξιζει να αναφερθεί, ότι το χιούμορ και το γέλιο δεν υπάρχουν χωρίς τη λύπη, τον πόνο και τα δάκρυα, αφού το ένα εξισορροπεί το άλλο. Γέλιο και κλάμα είναι πολύ κοντά, αφού και τα δυο ανακουφίζουν από την ένταση και προάγουν την κάθαρση του σώματος. Συνήθως οι επαγγελματίες υγείας βλέπουν αυτήν την απελευθέρωση ενέργειας να συμβαίνει με τα δάκρυα του ασθενούς. Όμως, αν και μοιάζουν, το κλάμα στους δυτικούς πολιτισμούς θεωρείται μια πιο ιδιωτική δραστηριότητα, ενώ το γέλιο συνήθως μοιράζεται ανοιχτά, σύμφωνα με τον Erdman, όπως αναφέρεται στην Παπαδοπούλου [1]. Φυσικά, δεν πρέπει να αγνοείται ότι το χιούμορ χρησιμοποιείται ως συμπληρωματικό μέσο και ποτέ ως υποκατάστατο της θεραπείας του ασθενούς.

Επιπρόσθετα, η χρήση του χιούμορ μπορεί να βοηθήσει και τους επαγγελματίες υγείας να συναντήσουν τις δικές τους ανάγκες, προκειμένου να μειώσουν το επαγγελματικό στρες και να προλάβουν το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης [1].

ΧΙΟΥΜΟΡ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το χιούμορ ως χαρακτηριστικό του "καλού" εκπαιδευτικού

Συνήθως οι άνθρωποι λειτουργούν περισσότερο ως αποδέκτες και λιγότερο ως παραγωγοί του χιούμορ. Όσοι χρησιμοποιούν το χιούμορ είναι σαφώς πιο ελκυστικοί, συμπαθείς, κοινωνικοί και επικοινωνιακοί. Έχουν δηλαδή ένα πλεονέκτημα, αφού δημιουργούν ευχάριστες καταστάσεις και γίνονται πιο εύκολα αποδεκτοί από τους άλλους. Τα ίδια ισχύουν και στις σχολικές αίθουσες, τόσο για τους εκπαιδευτικούς, που χρησιμοποιούν το χιούμορ με θετικό τρόπο, όσο και για τους μαθητές [16].

Οι μαθητές αποτελούν τον κύριο μέσο αποδέκτη της προσωπικότητας και γενικά της συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού. Αρκετές φορές, βλέπουν αλλαγές και τροποποιήσεις της συμπεριφοράς του και ενίοτε, κάνουν και συγκρίσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών, αφού είναι τα μόνα άτομα που έρχονται σε στενή επαφή μαζί τους και τους παρατηρούν διαρκώς.

Σε έρευνες που διερευνούν τις απόψεις των μαθητών για τους εκπαιδευτικούς τους, ανάμεσα στα κριτήρια που χρησιμοποιούν, ξεχωρίζουν: α) η γνωστική επάρκεια, β) η καταλληλότητα της κοινωνικής τους συμπεριφοράς και γ) η παροχή συναισθηματικής υποστήριξης. Ανεξάρτητα από την τακτική που ακολουθούν οι έρευνες, γενικά μπορεί να διαπιστωθεί, πως οι μαθητές προτιμούν τους εκπαιδευτικούς που είναι πλήρως ενημερωμένοι πάνω στο γνωστικό αντικείμενο το οποίο διδάσκουν και έχουν τη δυνατότητα να το προσαρμόζουν στις

συνθήκες της τάξης. Η απονομή δικαιοσύνης έχει μεγάλη σημασία επίσης στην αξιολόγηση των μαθητών, οι οποίοι εκτιμούν ως "καλούς" εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα αυτούς που δεν κάνουν διακρίσεις στους μαθητές, δεν τιμωρούν άδικα, τηρούν τις τιμωρίες τους και έχουν πραγματικά ανθρώπινες ευαισθησίες [22].

Σε άλλη έρευνα της Σαμίκου [23], που αποτυπώνονται οι απόψεις των μαθητών, σχετικά με τον "καλό" δάσκαλο στο πλαίσιο ενός σύγχρονου πολυπολιτισμικού σχολείου, οι μαθητές ξεχώρισαν, ως πάρα πολύ σημαντικό στις απαντήσεις που έδωσαν (ανεξάρτητα της χώρας καταγωγής τους), το χαρακτηριστικό να έχει κάποιος εκπαιδευτικός χιούμορ (75%). Στις αμέσως επόμενες επικρατέστερες απαντήσεις τους, φαίνεται να είναι, το να δείχνει ο εκπαιδευτικός αγάπη για τους μαθητές του (74%), να είναι δίκαιος με όλους (68%), να υποστηρίζει τους αδύνατους μαθητές (68%) και να δείχνει ενθουσιασμό για το μάθημα (30%).

Οι σχολικές τάξεις αποτελούν ετερογενή μέρη, όπου τα πολύπλοκα στοιχεία των ατομικών διαφορών των μαθητών, η προσωπικότητα και το στυλ του εκπαιδευτικού, το κλίμα της τάξης και του σχολείου αλληλεπιδρούν προκειμένου να επηρεάσουν τη μάθηση, τα κίνητρα και την αυτοαντίληψη των μαθητών [18]. Είναι γνωστό ότι το αποτελεσματικό σχολείο συνδέεται σαφώς και με την αποτελεσματικότητα του ίδιου του εκπαιδευτικού. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά που σκιαγραφούν λοιπόν, το προφίλ του αποτελεσματικού δασκάλου, συγκαταλέγεται και το χιούμορ, πέρα από την ακεραιότητα

του χαρακτήρα, τον ενθουσιασμό, την ορθή κρίση, την καλή οργάνωση της σχολικής τάξης, τη σαφήνεια του λόγου, τον καλό σχεδιασμό του μαθήματος, την άρτια γνώση του διδακτικού αντικειμένου, τη συνεχή επανατροφοδότηση και την επιβράβευση των μαθητών του. Είναι άνθρωποι με αίσθηση του χιούμορ, στοργικοί, δραστήριοι, δημιουργικοί, με αγάπη για τη μάθηση, προσιτοί και θετικοί, με υψηλές προσδοκίες για τους μαθητές τους και κυρίως με σεβασμό στην προσωπικότητα των μαθητών τους. Οι δάσκαλοι με χιούμορ είναι ανοιχτόμυαλοι, ευέλικτοι και άμεσοι. Οι μαθητές τους γίνονται πιο δεκτικοί στο μαθησιακό αντικείμενο και εκτιμούν τόσο τον εαυτό τους όσο και το δάσκαλο [24].

Οι επαγγελματίες που ενσωματώνουν το χιούμορ στη διδασκαλία τους, όπως φαίνεται είναι πιθανόν να αξιολογηθούν θετικότερα από τους μαθητές τους. Αναμφισβήτητα, η αυξημένη χρήση του χιούμορ οδηγεί σε αύξηση της αμεσότητας του εκπαιδευτή, με αποτέλεσμα αυτό να αυξάνει την επιθυμία των μαθητών να επιθυμούν να βρεθούν και εκτός τάξης μαζί του. Σε εκπαιδευτές με χιούμορ, φαίνεται ότι οι μαθητές έχουν καλύτερη γνώση και κατανόηση του θέματος που διδάσκεται [25]. Γενικά, η χρήση του χιούμορ στην τάξη θεωρείται ως ένας σημαντικός παράγοντας αμεσότητας του δασκάλου [26].

Τύποι χιούμορ

Έχουν δημιουργηθεί αξιολογικά εργαλεία που μετρούν τις διάφορες διαστάσεις του χιούμορ [27]. Πολύ γνωστή είναι η διάκριση των

Martin *et al.*, όπως αναφέρεται στην Καϊλάρη [28], οι οποίοι ανέπτυξαν την πολυδιάστατη κλίμακα μέτρησης Humor Styles Questionnaire (HSQ) και διαχώρισαν τα δυο θετικά στυλ της χρήσης του χιούμορ από τα δύο αρνητικά, τα οποία υποδηλώνουν συγκεκριμένους τρόπους χρήσης του χιούμορ.

Οι δυο θετικές διαστάσεις του χιούμορ θεωρείται ότι σχετίζονται θετικά με την καλή διάθεση, την κοινωνικότητα, τη διαπροσωπική προσαρμοστικότητα και τη συναισθηματική ευεξία και είναι οι εξής:

α) Το **Φιλικό χιούμορ** (Affiliative humor): Σε αυτή τη διάσταση άτομα με υψηλό δείκτη τείνουν να λένε αστεία πράγματα, προκειμένου να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τους άλλους και να μειώσουν τις διαπροσωπικές εντάσεις.

β) Το **Αυτοβελτιωτικό χιούμορ** (Self-enhancing humor): Τα άτομα έχουν την τάση να διατηρούν το χιούμορ τους, ακόμα και όταν συναντούν αντιξοότητες στη ζωή, αφού λειτουργεί ως μηχανισμός αντιμετώπισης, αλλά και ως ρυθμιστής των συναισθημάτων τους.

Οι άλλες δύο διαστάσεις, που είναι αρνητικές και οδηγούν στην συναισθηματική εξουθένωση, είναι οι ακόλουθες:

α) Το **Επιθετικό χιούμορ** (Aggressive humor): Σχετίζεται με την ειρωνεία, τον σαρκασμό, τον εμπαιγμό, καθώς και με το σεξιστικό ή ρατσιστικό χιούμορ. Αυτός ο τύπος χιούμορ στοχεύει στη χειραγώγηση και την υποτίμηση των άλλων. Αναφέρεται στις πιο επιθετικές χρήσεις του χιούμορ, που αποσκοπούν στη μείωση των άλλων κι όχι ως ένα συχνά

παιχνιδιάρικο αστείο. Η διαφορά της δύναμης δασκάλου και μαθητή είναι ένας παράγοντας που περιορίζει σημαντικά το αμοιβαίο πείραγμα καθώς οι μαθητές αναγκαστικά το δέχονται χωρίς να μπορούν να αντιδρούν [2].

β) Το **Αυτοσαρκαστικό χιούμορ** (Self-defeated humor): Τα άτομα που χρησιμοποιούν αυτόν τον τύπο χιούμορ κάνουν αστεία πράγματα ή λένε ανέκδοτα, πολλές φορές σε βάρος τους, με αποκλειστικό στόχο να κερδίσουν την εκτίμηση των άλλων. Χρησιμοποιούν συνήθως το χιούμορ για να κρύψουν τα αρνητικά τους συναισθήματα ή να αποφύγουν την εποικοδομητική αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

Συμπερασματικά, οι Martin *et al.*, όπως αναφέρεται στην Καϊλάρη [28], αξιολογούν δύο διαστάσεις του χιούμορ, που σχετίζονται θετικά (κοινωνικό και αυτοεξυψωτικό) και δύο διαστάσεις, που σχετίζονται αρνητικά (επιθετικό και αυτοκαταστροφικό) με την ψυχική υγεία. Δηλαδή, μια σημαντική διάκρισή τους είναι αυτή, ανάμεσα στο χιούμορ που είναι ευγενικό και καλοπροαίρετο (π.χ. ανεκτικό) και στο χιούμορ που είναι δυνητικά επιβλαβές και τραυματικό, είτε στον εαυτό είτε στις σχέσεις με τους άλλους.

Επιδράσεις του θετικού και αρνητικού χιούμορ στην τάξη

Το θετικό χιούμορ επιτελεί αρκετές λειτουργίες, όπως:

- προάγει τη μάθηση, δημιουργώντας ένα θετικό συναισθηματικό,

ψυχοκοινωνικό μαθησιακό περιβάλλον,

- προάγει την κριτική σκέψη,
- προάγει τη συναισθηματική νοημοσύνη [29],

Από την έρευνα της Chabeli [29], φάνηκε ότι όσο περισσότερο γελούν μαζί δάσκαλος και μαθητής, τόσο μειώνεται η απόσταση τους καθώς και ότι όταν έχει χιούμορ η παρουσίαση του δασκάλου, οι μαθητές δε διστάζουν να κάνουν ερωτήσεις οποτεδήποτε. Οι ερωτώμενοι αισθάνθηκαν ότι το χιούμορ αυξάνει τη συνοχή της ομάδας και μικραίνει την απόσταση δασκάλου-μαθητή. Είναι σημαντικό να παρέχεται γέλιο και παιχνίδι, γιατί τότε οι μαθητές σκέφτονται δημιουργικά, μεγαλώνουν τα όριά τους και το κυριότερο μαθαίνουν με ευχαρίστηση. Όσοι μπορούν να γελούν μαζί, μπορούν να αισθανθούν και άνετα μαζί και ως γνωστόν η άνεση δημιουργεί εμπιστοσύνη. Όταν αισθανθούν άνεση, ασφάλεια και χαρά, τότε μαθαίνουν και χωρίς φόβο.

Το αρνητικό χιούμορ, από την άλλη πλευρά, έχει αρνητική επίπτωση στη μάθηση [29]. Με το αρνητικό χιούμορ, εννοούμε τη στάση που έχει σκοπό να μειώσει, περιγελάσει, στιγματίσει και επηρεάσει αρνητικά τους μαθητές, που μπορεί να τους διχάσει καθώς επίσης και να προκαλέσει αναταραχή. Το χιούμορ μπορεί να γίνει και επικίνδυνη υπόθεση, αφού ο δάσκαλος δεν ξέρει πάντα την προσωπικότητα και τις εμπειρίες των μαθητών και, ως εκ τούτου, μπορεί να γίνει ακατάλληλο. Το ακατάλληλο χιούμορ προσβάλλει ανθρώπους, είναι διασπαστικό, βλάπτει την αυτοεκτίμηση, είναι εχθρικό, ζώδες ή σκληρό και μπορεί να κρύβει

αδυναμία του ίδιου του εκπαιδευτή [30]. Η διακωμώδηση, ακόμη κι αν είναι δικαιολογημένη, μπορεί να επισύρει φθόνο, οργή ή άλλα συναισθήματα, που καθιστούν επώδυνη τη χρήση του αστείου. Δημιουργείται ένα περιβάλλον εχθρικό, με έλλειψη εμπιστοσύνης και μειωμένη αυτοεκτίμηση, που είναι πιθανόν να επιφέρει καταστροφικά αποτελέσματα στην επικοινωνία με τους μαθητές.

Επίσης, θεωρείται αρνητικό το χιούμορ που χρησιμοποιείται σε διάλεξη και ενσωματώνει προκατάληψη, ρατσιστική, σεξιστική και μη επαγγελματική εμπειρία. Ακόμη και οι ίδιοι οι μαθητές όμως, φαίνεται να εκλαμβάνουν ακατάλληλο το χιούμορ που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι και είναι εχθρικό, υποτιμητικό, σεξιστικό ή στοχοποιεί θρησκευτικές ή εθνοτικές ομάδες [25].

ΤΟ ΧΙΟΥΜΟΡ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Η επίδραση του χιούμορ στο παιδαγωγικό κλίμα της σχολικής τάξης

Το παιδαγωγικό κλίμα μιας σχολικής τάξης δε διατηρείται πάντα σταθερό, αλλά επηρεάζεται από αρκετούς παράγοντες που μπορεί να συνυπάρχουν, να μεταβάλλονται, να αλληλεπιδρούν σε διαφορετικό βαθμό μεταξύ τους, τόσο από την έναρξη του σχολικού έτους, όσο και κατά τη διάρκειά του. Επηρεάζει σαφώς τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης, τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών, τη διαμόρφωση κοινωνικών και συναισθηματικών σχέσεων μεταξύ τους, τη διάθεση για συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες. Είναι γεγονός ότι το θετικό

παιδαγωγικό κλίμα οδηγεί σε θετικές συνθήκες και αποτελεσματική μάθηση, αλλά και σε ανάπτυξη των κοινωνικών και συναισθηματικών σχέσεων [31].

Επιρεάζει τις μαθησιακές επιδόσεις των μαθητών περισσότερο από ορισμένα προσωπικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά ή και από ορισμένα διδακτικά και μεθοδολογικά στοιχεία (μέθοδος διδασκαλίας). Ανάμεσα στους παράγοντες που συγκαταλέγονται σε εκείνους που μπορούν να επιηρεάσουν το παιδαγωγικό κλίμα της σχολικής τάξης είναι και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός. Η χιούμοριστική διάθεση του μπορεί να αποφορτίσει έντονες καταστάσεις ή και κρίσεις, που πιθανόν να συμβούν στη σχολική τάξη ή να βοηθήσει τους μαθητές να χαλαρώσουν από την έντονη μαθησιακή πίεση που δέχονται. Κάνει τα προβλήματα που υπάρχουν λιγότερο έντονα και σε καμία περίπτωση δεν καλύπτει τα ίδια τα προβλήματα. Δε στρέφεται κατά των μαθητών με κακεντρεχή σχόλια για αυτούς ή τον κωμικό σχολιασμό χαρακτηριστικών, συνηθειών, λόγων ή ενεργειών τους [31].

Από την έρευνα του Askildson [32], φάνηκε ότι η χρήση του χιούμορ δημιούργησε ένα πιο άνετο και ευνοϊκό μαθησιακό περιβάλλον τόσο για τους δασκάλους όσο και για τους περισσότερους μαθητές (82%) που απάντησαν. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι μειώθηκε η ανησυχία, βελτιώθηκε η προσεγγισιμότητα του δασκάλου και αυξήθηκαν τα επίπεδα του ενδιαφέροντος των μαθητών, ως αποτέλεσμα της χρήσης του χιούμορ από τους δασκάλους.

Σε περιβάλλοντα που τα χαρακτηρίζει αυταρχικότητα και πίεση, η σκέψη επιβραδύνεται. Σε αντίθεση, το χιούμορ δημιουργεί μια χαλαρή ατμόσφαιρα που διευκολύνει τη μάθηση. Επίσης, είναι γνωστό, ότι η κριτική σκέψη δεν αναπτύσσεται σε περιβάλλον επικριτικό, απειλητικό, υποτιμητικό, αλλά σε περιβάλλον άνετο, ευχάριστο, ασφαλές, το οποίο υποκινεί. Το χιούμορ είναι ενθαρρυντικό για μια υγιή συμμετοχή όλων των μαθητών, ανεξάρτητα φυλής ή θρησκείας [2]. Ως παιδαγωγικό εργαλείο μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματικό στην παρακίνηση για το θέμα και στην προαγωγή του περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο εκφράζονται κριτική σκέψη, απόψεις και λάθη χωρίς να καταστρέφεται η αυτοεικόνα του μαθητή. Οι δάσκαλοι που δηλώνουν ότι τα λάθη είναι φυσικά και αποδεκτά γελώντας με τα δικά τους, κάνουν τους μαθητές να αισθάνονται λιγότερο ανήσυχoi και πιο άνετοι στην επικοινωνία και να παίρνουν περισσότερα ρίσκα στην επιδίωξη της μάθησης, σύμφωνα με τους ερευνητές Bryant & Zillmann, Cornett και Hill, όπως αναφέρονται στο Banas *et al.* [2]. Επίσης, κάνει τους μαθητές να νοιώθουν ότι δεν απειλούνται, ενδυναμώνει ή διατηρεί τόσο τις καλές σχέσεις ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές όσο και μεταξύ των ίδιων των μαθητών, σύμφωνα με τους Bryant & Zillmann και τον Ματσαγγούρα, όπως αναφέρει ο Χανιωτάκης [16].

Το κλίμα επιηρεάζεται κυρίως αλλά και διαμορφώνεται σαφώς από τις στάσεις, τη συμπεριφορά και τον τρόπο που σχετίζεται ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές του. Στους παράγοντες που μπορούν να διαμορφώσουν

θετικό παιδαγωγικό κλίμα, εκτός της μορφής της κοινωνικής οργάνωσης που επιλέγει για την τάξη του, των ευκαιριών που δίνει στους μαθητές του για συμμετοχή στη διδασκαλία και στη λήψη αποφάσεων, του στυλ διδασκαλίας που τον χαρακτηρίζει, της λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας του, ένα νέο στοιχείο κερδίζει συνεχώς έδαφος στη βιβλιογραφία και αυτό είναι η χρήση του χιούμορ [16]. Οι μαθητές φαίνεται ότι δεν αξιολογούν πάντα ως σημαντικό το επίπεδο γνώσεων του δασκάλου, αλλά συνήθως το ενδιαφέρον και την προσοχή που δείχνει στους μαθητές του και την ίδια τη σχέση που έχει αναπτύξει μεταξύ τους [2].

Σαφώς, η παρουσία του χιούμορ στις αίθουσες διδασκαλίας θα έβγαζε τους μαθητές από τη βαρετή και μονότονη καθημερινότητα και θα έκανε την ατμόσφαιρα πιο ευχάριστη και πιο διασκεδαστική. Εξίσου αναγκαίο όμως, φαίνεται να είναι και για τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, αφού η εργασία τους έχει χαρακτηριστεί ως κουραστική και πολλές φορές μονότονη και εξουθενωτική. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας έχει επανειλημμένα υπογραμμίσει στις εκθέσεις του, ότι η πίεση που σχετίζεται με το επάγγελμά τους έχει επίπτωση όχι μόνο στους ίδιους, αλλά και στην ποιότητα του διδακτικού τους έργου. Η ένταση κι όχι μόνο ο όγκος της εργασίας τους αποτελούν πηγές της νευρικής κόπωσης που αντιμετωπίζουν [33]. Από έρευνα του Tümkaya [34], που μελετούσε τη σχέση χιούμορ και επαγγελματικής εξουθένωσης (burn out) σε 283 λέκτορες πανεπιστημίων φάνηκε ότι όχι μόνο τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά, αλλά και το χιούμορ αποτελούν σημαντικούς παράγοντες πρόβλεψης των διαστάσεων του burn out.

Το χιούμορ, εκτός από μέσο διαμόρφωσης ενός ευχάριστου περιβάλλοντος στην τάξη, και ως ένας δημιουργικός τρόπος επικοινωνίας και βελτίωσης των γνωστικών δεξιοτήτων μαθητών και δασκάλων, μπορεί να λειτουργήσει και ως ένα εργαλείο διαχείρισης της σχολικής τάξης για τους δασκάλους. Έχει παρατηρηθεί ότι συχνά οι δάσκαλοι στρέφονται στο χιούμορ για να διαχειριστούν τους μαθητές που προκαλούν αναστάτωση και γενικά για εκείνους που εκδηλώνουν μη επιθυμητή συμπεριφορά στην τάξη, π.χ. που κουβεντιάζουν, αργοπορούν κλπ. [30].

Τα αποτελέσματα έρευνας της Καϊλάρη [28], έδειξαν πως η αίσθηση του χιούμορ των εκπαιδευτικών που γίνεται αντιληπτή στην τάξη, προβλέπει θετικά την αποτελεσματική διαχείριση της σχολικής τάξης. Ειδικότερα, οι έξι από τις οκτώ υποκλίμακες της κλίμακας αίσθησης του χιούμορ, όπως η απόλαυση του χιούμορ, το χιούμορ στην καθημερινή ζωή, το χιούμορ κάτω από συνθήκες άγχους, το γέλιο, η παιγνιώδης/σοβαρή στάση και η θετική/αρνητική διάθεση, συνδέονται θετικά με την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαχείριση της σχολικής τάξης.

Γενικότερα, η χρήση του χιούμορ στη διδασκαλία επιφέρει, σύμφωνα με τον Aboudan: [35]

- βελτίωση του κλίματος στη σχολική τάξη
- βελτίωση σχέσης δασκάλου-μαθητή
- αύξηση ευχαρίστησης
- μείωση έντασης
- διευκόλυνση μάθησης
- ενδυνάμωση της μνήμης

- αύξηση κατανόησης του θέματος
- αύξηση της προσοχής των μαθητών

Η ποσότητα και ο τύπος του χιούμορ φαίνεται να είναι σημαντικά στην αξιολόγηση της επίδρασης του χιούμορ στο κλίμα της τάξης. Επίσης, φαίνεται ότι το πολύ χιούμορ βοηθά το δάσκαλο να εγκαταστήσει ένα μη τυπικό περιβάλλον που μπορεί να θεωρηθεί ως υποστηρικτικό. Ενώ η υπερβολική χρήση επιθετικού χιούμορ συνδέεται με αρνητικό κλίμα της τάξης, με έλλειψη χιούμορ και τυπικότητα [36].

Χιούμορ και επικοινωνία δασκάλου-μαθητή

Ως παιδαγωγική προϋπόθεση για να έχουμε τα αναμενόμενα οφέλη από το γέλιο και το χιούμορ στην τάξη είναι η συνολική θετική συναισθηματική προσέγγιση του μαθητή από τον εκπαιδευτικό, που είναι και στοιχείο ουσιώδες στην παιδαγωγική επικοινωνία, δηλ. στη σχέση δασκάλου-μαθητών. Αυτή η εγγύτητα, που μπορεί να γίνει εμφανής από στάσεις του εκπαιδευτικού που υποδηλώνουν ενδιαφέρον, κατανόηση, υποστήριξη, ενθάρρυνση του μαθητή κλπ. διαμορφώνει μια αρμονική σχέση μεταξύ δασκάλου-μαθητή, αυξάνει πολύ την πιθανότητα το περιεχόμενο της μάθησης να γίνει πιο κατανοητό. Από την άλλη, αν έχουμε αρνητικές συμπεριφορές από το δάσκαλο, όπως αυταρχικότητα, ειρωνεία, επιθετικότητα και έλλειψη συμπαράστασης στους μαθητές επέρχεται αναπόφευκτα διαταραχή στη σχέση τους και παράλληλα διαταράσσεται το γενικότερο κλίμα της τάξης. Οπότε οι μαθητές αντιπαθούν το δάσκαλο ή του δείχνουν αδιαφορία, γεγονός που επηρεάζει και την

πρόσληψη οποιουδήποτε μηνύματος προέρχεται από αυτόν, ακόμη και του αστείου ή κωμικού [16].

Επίσης, ο εκπαιδευτικός δίνοντας τη δυνατότητα στο μαθητή για αυτενέργεια, ανάληψη πρωτοβουλίας, ελεύθερη έκφραση της προσωπικής του άποψης στην τάξη, άσκηση κριτικής και σε γενικότερο πλαίσιο ενεργούς συμμετοχής του μαθητή στην τάξη, συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός βελτιωμένου κλίματος. Όταν λοιπόν αυτά συνυπάρχουν στην τάξη, τότε είναι δυνατόν το χιούμορ να μπορεί να έχει μια σημαντική συμβολή και να αξιοποιηθεί κατάλληλα και αποτελεσματικά στη βελτίωση της παιδαγωγικής αλληλεπίδρασης και της μάθησης. Το χιούμορ δηλαδή από μόνο του, είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατον, να αποκαταστήσει μια μη ισορροπημένη σχέση επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου και μαθητών, να κάνει να ξεχαστεί μια ελλιπής ή ανύπαρκτη συναισθηματική υποστήριξη από μέρους του και ως εκ τούτου να ανατρέψει ένα γενικότερο κακό προφίλ του δασκάλου [16].

Το πιο σημαντικό θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται από ψυχολόγους και εκπαιδευτές ερευνητές εστίαζε στο χιούμορ ως ένα συστατικό στοιχείο ενός ευρύτερου πλαισίου παραγόντων που έχουν επιπτώσεις στο μάθημα, γνωστές ως συμπεριφορές αμεσότητας. Η αμεσότητα ενισχύει τη μάθηση [26] και το χιούμορ ενισχύει την αμεσότητα, επομένως οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα τη μάθηση [16]. Το χιούμορ συχνά είναι ένα παράδειγμα αμεσότητας του δασκάλου, που ενισχύει τις απόψεις των μαθητών για την αμεσότητα του δασκάλου. Χιούμορ και

αμεσότητα βρίσκονται σε μια σχέση αμφίδρομη [2].

Χιούμορ και μάθηση

Πρακτικά είναι αδύνατον στην καθημερινότητά τους οι μαθητές να έχουν συνεχώς τεταμένη την προσοχή τους στο μάθημα και βέβαια, είναι φυσικό να αδιαφορούν, όταν ο εκπαιδευτικός δεν γνωρίζει καλά το διδακτικό αντικείμενο ή αν η μεθοδολογία του αντικρούει τις αρχές της σύγχρονης διδακτικής μεθοδολογίας. Η αδιαφορία των μαθητών, έχει χαρακτηριστεί από τους εκπαιδευτικούς, ως ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στις σχολικές αίθουσες. Είναι γεγονός, ότι η προσοχή συνδέεται άρρηκτα με τη μάθηση υποστηρίζει ο Gruner (1976), όπως αναφέρεται στους Banas *et al.* [2] και το χιούμορ έρχεται να προσελκύσει και να διατηρήσει την προσοχή, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη μάθηση.

Με το χιούμορ αυξάνεται η προσοχή των μαθητών και διατηρείται το ενδιαφέρον αμείωτο, χωρίς διασπάσεις και αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα όταν το χιούμορ είναι σχετικό με το αντικείμενο της διδασκαλίας. Αλλά ακόμη και όταν είναι μη σχετικό, έχει θετικές επιδράσεις, αφού λειτουργεί ως ένα μικρό και αναγκαίο διάλειμμα, απαραίτητο για αποφόρτιση της εντάσεως από τη συνεχή νοητική συγκέντρωση. Πιθανόν όμως, ορισμένες φορές, το μη σχετικό χιούμορ να λειτουργήσει διασπαστικά για τη μάθηση. Ακόμη όμως και σε αυτή την περίπτωση, που ο δάσκαλος δεν επιτυγχάνει τους γνωστικούς στόχους του, θα συμβάλλει σαφώς στη

διαμόρφωση ενός πιο ευχάριστου κλίματος και άρα θα επηρεάσει θετικά τη μάθηση με έμμεσο τρόπο [16]. Το κατάλληλο χιούμορ, που είναι και σχετικό με το περιεχόμενο της μάθησης, έλκει την προσοχή, τη συγκρατεί και προάγει ένα άνετο και παραγωγικό μαθησιακό περιβάλλον [37].

Σύμφωνα με τους Kher, Molstad & Donahue, όπως αναφέρεται στο Χανιωτάκη [16], ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το χιούμορ με κατάλληλο τρόπο και στον κατάλληλο χρόνο για να προσελκύσει την προσοχή τους. Ειδικότερα, όταν τους βλέπει αδιάφορους ή απάθεις, αλλά ακόμη και σε μαθήματα δύσκολα και απαιτητικά (πχ. μαθηματικά), που οι μαθητές φοβούνται ή είναι άτολμοι ή δεν έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους ή είναι αρνητικοί, λόγω αρνητικών παρελθουσών εμπειριών.

Η δυνατότητα χρήσης πολλαπλών μέσων εκπαιδευτικής τεχνολογίας στη διδασκαλία (PPP, graphics, animation, videos από internet κλπ.) δημιουργεί ποικίλα κανάλια μάθησης. Τα κόμικς συνδέονται με το χιούμορ, αφού ο χαρακτήρας των κόμικς φανερώνει στοιχεία αστείου και θέτει το ζήτημα του χιούμορ, της διασκέδασης και της μάθησης [38]. Αυτός που δημιουργεί χιούμορ, στην ουσία παράγει κάτι νέο, μέσα από τη στιγμιαία ανάμειξη δύο αιτιαστων πλαισίων αναφοράς. Η πρόκληση του χιούμορ απελευθερώνει τη φαντασία και τη δημιουργικότητα, σύμφωνα με τον Λαλούμη, όπως αναφέρεται στο Χανιωτάκη [16]. Ο εκπαιδευτικός μπορεί μέσα από το χιούμορ να ενθαρρύνει τους μαθητές του να απελευθερώσουν τη σκέψη τους και τη δημιουργικότητά τους με πρωτότυπο τρόπο,

όπως υποστηρίζουν οι Powell & Andresen στο Χανιωτάκη [16]. Επίσης, η διαφορετικότητα ενσωμάτωσης του χιούμορ στο εκπαιδευτικό υλικό (καρτούν, κασέτες κλπ) αποτελεί μια δυσκολία σχετικά με την διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την επίδραση του χιούμορ στη μάθηση[2].

Μια μετα-ανάλυση των Martin *et al.*, όπως αναφέρεται στο Bolkan, Griffin & Goodboy [39], έδειξε σημαντική ετερογένεια στις έρευνες που εξέταζαν την επίδραση του χιούμορ του εκπαιδευτικού στη μάθηση. Το ενσωματωμένο χιούμορ (intergrated humor) είναι αυτό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τάξη για να εξηγήσει το μάθημα και σχετίζεται άμεσα στην πληροφορία που αναμένεται να αποκτήσουν οι μαθητές.

Η θεωρία Instructional Humor Processing Theory (IHPT) των Wanzer, Frymier & Irwin [40], υποστηρίζει ότι αν το χιούμορ είναι κατάλληλο και σχετίζεται με το μάθημα δημιουργεί θετικά αποτελέσματα στην προσοχή των μαθητών, αυξάνει την ικανότητα και την κινητοποίηση για να γίνουν κατανοητά τα εκπαιδευτικά μηνύματα. Έτσι, οι μαθητές φαίνεται να μαθαίνουν περισσότερο όταν η εκπαίδευσή τους ενσωματώνει σχετικό και κατάλληλο χιούμορ. Ίσως βέβαια, το περιεχόμενο που ενσωματώνει το χιούμορ, αρκετές φορές να τους αποσπά από το να θυμηθούν και να συγκεντρωθούν στην ουσία του μαθήματος. Σε μια μετα-ανάλυση του χιούμορ για τη διαφήμιση του Eisend, όπως αναφέρεται στους Bolkan *et al.* [39], βρέθηκε ότι το χιούμορ επηρεάζει την προσοχή και επιδρά θετικά, αλλά δεν συνδέεται με την κατανόηση και την ανάκληση πληροφοριών.

Σχετικά με το θέμα της ποσότητας του χιούμορ και την ιδανική συνταγή του για την αποτελεσματικότερη μαθησιακή διαδικασία, η ιδανική ποσότητα χιούμορ σε μια διδακτική ώρα, σύμφωνα με το Zin, όπως αναφέρεται στο Χανιωτάκη [16], είναι 3 έως 4 χιουμοριστικές αναφορές, ενώ για τους ερευνητές Kher, Molstad & Donahue, που ασχολήθηκαν με την πανεπιστημιακή διδασκαλία, είναι μία χιουμοριστική αναφορά σε κάθε διδακτική ώρα, όπως αναφέρεται επίσης στο Χανιωτάκη[16]. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δεν είναι τόσο διαδεδομένη η χρήση του χιούμορ, αφού δύο στους δέκα εκπαιδευτικούς δε χρησιμοποιούν καθόλου χιούμορ στη διδασκαλία τους [16]. Σε πειραματικές μελέτες που έγιναν από τους ερευνητές Aria & Tracey, Garner, Williams, οι φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που παρακολούθησαν διδασκαλίες με χιούμορ, φάνηκε ότι είχαν καλύτερες επιδόσεις, σχετικά με τη συγκράτηση πληροφοριών, συγκρινόμενοι με την ομάδα ελέγχου, όπου δεν υπήρχαν καθόλου χιουμοριστικές παρεμβάσεις, όπως αναφέρεται στο Χανιωτάκη [16].

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ

Δεν υπάρχουν μαγικές συνταγές για την αποτελεσματική χρήση του χιούμορ, αφού κάθε διδασκαλία είναι μοναδική, μια μοναδική παράσταση, όπου εκπαιδευτικός και μαθητές είναι διαφορετικοί κάθε φορά, κάθε τάξη διαφορετική από τις υπόλοιπες και σε γενικό πλαίσιο θεωρείται ότι οι συνθήκες είναι πάντα διαφορετικές. Χιούμορ, που έχει επιτυχία και είναι αποτελεσματικό στη μία

τάξη, μπορεί να προκαλέσει διαφορετικές αντιδράσεις σε κάποια άλλη [16].

Χιούμορ μπορούν να εντάξουν όλοι οι δάσκαλοι που το επιθυμούν στη διδασκαλία τους, ανεξάρτητα αν πιστεύουν ότι έχουν ή όχι το χιούμορ ως στοιχείο της προσωπικότητάς τους. Δηλαδή, ακόμη και οι δάσκαλοι που δεν έχουν έμφυτη ή φυσική αίσθηση του χιούμορ, μπορούν να τα καταφέρουν, αν το χρησιμοποιήσουν μετά από προσεκτικό σχεδιασμό και σταδιακά στη διδασκαλία τους. Για να αποκτήσουν τη δεξιότητα αυτή, πρέπει να παρατηρούν οι ίδιοι και να υπάρχει ανατροφοδότηση από μαθητές ή συναδέλφους τους του χιουμοριστικού υλικού που χρησιμοποιήθηκε στις διδασκαλίες τους.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθούν δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις, που είναι απαραίτητες για να είναι αποτελεσματικό το χιούμορ στη διδασκαλία: α) να έχουν πειστεί οι εκπαιδευτικοί για την αξία του χιούμορ στη διδασκαλία και να μην έχουν την πεποίθηση ότι αντικρούει στη σοβαρότητα, που απαιτεί ο ρόλος τους και β) να απομακρυνθούν από την αντίληψη ότι το χιούμορ αποτελεί μια έμφυτη ικανότητα, οπότε δεν δικαιούνται όλοι να προσπαθούν παρά μόνο όσοι την έχουν.

Στην ουσία, το ζητούμενο είναι ο εκπαιδευτικός να προσπαθήσει να ενσωματώσει στο προσωπικό και διδακτικό του στυλ ορισμένα μόνο στοιχεία που προσωπικά του ταιριάζουν, πάντα πειραματιζόμενος με διαφορετικές μορφές έκφρασης, μέχρι να καταλήξει σε αυτές, που είναι αποτελεσματικές και στη δική του τάξη.

Είναι σημαντικό και προτιμητέο, το εκπαιδευτικό χιούμορ να έχει σχέση με το αντικείμενο της διδασκαλίας.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το χιούμορ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δώσει έμφαση ή διευκρίνιση σε ένα σημείο, στην αρχή για επεξήγηση σύνθετων εννοιών ή θεμάτων αλλά ακόμη και στο κλείσιμο μιας ομιλίας [29]. Οποτεδήποτε όμως κι αν χρησιμοποιηθεί, ο εκπαιδευτικός πρέπει να το χρησιμοποιεί επιλεκτικά και με μέτρο, χωρίς υπερβολές, χωρίς να προσβάλλει και χωρίς να είναι σε βάρος των μαθητών του. Να κάνει δηλαδή ορθή χρήση του χιούμορ, χωρίς να χάνει την ταυτότητά του, την προσωπικότητά του, δηλ. να παραμένει στην ουσία ο εαυτός του [41].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το χιούμορ, ως χαρακτηριστικό της ανθρώπινης προσωπικότητας, αλλά και ως εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό εργαλείο, δεν οδηγεί πάντα στα επιθυμητά αποτελέσματα, αφού δε χρησιμοποιείται πάντα από τους εκπαιδευτικούς με τον ενδεδειγμένο τρόπο. Όταν κάποιος διδάσκει, πρέπει να λαμβάνει υπόψη του, ότι το χιούμορ πρέπει να χρησιμοποιείται με κατάλληλο τρόπο και να είναι σχετικό και συνοφασμένο με το θέμα ή το περιεχόμενο της μαθησιακής δραστηριότητας. Επιπλέον, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ηλικιακές ιδιαιτερότητες των μαθητών, προκειμένου το αστείο να γίνεται εύκολα αντιληπτό και να επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Δεν πρέπει να συνδέεται με την πρόκληση άβολων καταστάσεων και τη γελοιοποίηση κάποιου

ατόμου (π.χ. αστεία για φυσικά χαρακτηριστικά ή αδυναμίες, σεξιστικά ή ρατσιστικά σχόλια).

Το χιούμορ είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο δάσκαλο και το μαθητή. Για το λόγο αυτό, η Jeder ισχυρίζεται ότι είναι σημαντικό να δίνεται βαρύτητα στην εξάσκηση των δασκάλων σε αυτή τη δεξιότητα από τη βασική τους ακόμη εκπαίδευση, όπως αναφέρει η Καϊλάρη [28].

Ιδιαίτερα σήμερα, το χιούμορ είναι ίσως ένα κρίσιμο ζήτημα στις σχολικές τάξεις, που πολλές φορές κυριαρχεί η παρουσία των PC και των κινητών τηλεφώνων αφού δρουν αποσπαστικά στην επιθυμητή προσοχή που απαιτεί η μάθηση. Η κατάλληλη χρήση του χιούμορ και η θετική ανατροφοδότηση είναι ένα σημαντικό βήμα προς το χτίσιμο της εμπιστοσύνης ιδιαίτερα των νέων δασκάλων. Υπάρχουν βέβαια και επιφυλάξεις, αφού έχει αναφερθεί από τους Nasiri & Mafakheri [30], ότι υπάρχει αρκετός φόβος και ανησυχία από τους δασκάλους για τη χρήση του χιούμορ ως διδακτικής μεθόδου, μιας και θεωρούν ότι ίσως χαθεί η εξουσία τους στην τάξη και τελικά χάσουν το σεβασμό των μαθητών τους.

Βέβαια, το χιούμορ, όπως εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό, θέλει μεγάλη προσοχή στη χρήση του, όπως να χρησιμοποιείται με τον κατάλληλο τρόπο και να εναρμονίζεται με

τους διδακτικούς στόχους. Στα σύγχρονα πολυπολιτισμικά μαθητικά περιβάλλοντα, ένα άλλο στοιχείο που δεν πρέπει να αμελείται είναι ότι η χρήση του χιούμορ οφείλει να γίνεται με σεβασμό στην κουλτούρα των μαθητών. Είναι ανάγκη λοιπόν, να υπάρχει ενδιαφέρον για εκπαίδευση δασκάλων σε καλές στρατηγικές ενσωμάτωσης και διαχείρισης χιούμορ στη σχολική τάξη [30]. Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία οι εκπαιδευτικοί απλά να χρησιμοποιούν το χιούμορ στη διδασκαλία τους, αλλά το πώς να το χρησιμοποιούν επωφελώς. Και αυτό ακριβώς είναι που καθορίζει και την αποτελεσματικότητά του στην τάξη. Αυτό εξαρτάται από το σωστό τύπο χιούμορ που θα χρησιμοποιηθεί, στο σωστό χρόνο, υπό τις κατάλληλες συνθήκες και με κατάλληλη υποκίνηση των μαθητών.

Σήμερα περισσότερο από ποτέ, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την συμπληρωματική λειτουργία του χιούμορ και του γέλιου μέσα σε ένα πλαίσιο παιδαγωγικής αλληλεπίδρασης, που δημιουργεί συνθήκες για ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, ομαδική εργασία και αποτελεσματική επικοινωνία. Το χιούμορ φαίνεται ότι ως παιδαγωγικό εργαλείο είναι ικανό, τόσο να βελτιώσει όσο και να βλάψει το μαθησιακό περιβάλλον της τάξης κι αυτό εξαρτάται τελικά από τη χρήση που θα κάνει ο κάθε δάσκαλος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Παπαδοπούλου Δ. Το χιούμορ ως θεραπευτικό μέσο. *Νοσηλευτική*. 2000; 39(4):364-7.
2. Banas JA, Dunbar N, Rodriguez D, Liu SJ. A Review of Humor in Educational Settings: Four Decades of Research. *Communication Education*. 2011; 60(1):115-144.
3. Watson M, Emerson S. Facilitate learning with humor. *J.Nurs.Educ*. 1988;27(2):89-90.
4. Buxman K. Make room for laughter. *AJN*.1991;9(12):46-51.
5. Bellert J. Humor. A therapeutic approach in oncology nursing. *Cancer Nursing*. 1989;12(2):65-70.
6. Erdman L. Laughter therapy for patient in cancer. *Journal of Psychosocial Oncology*. 1993;11(4):55-67.
7. Gibson L. Healing with humor. *Nursing*.1994; 24(9):56-7.
8. Hunt A. Humor as a nursing intervention. *Cancer Nursing*. 1993;16(1):34-39.
9. Pasero C. Is laughter the best medicine? *AJN*. 1998;98(12):12-14.
10. Κρομμύδα Μ. Το χιούμορ. Διπλωματική εργασία. Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ. Ιωάννινα 2016.
11. Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό. Τόμος 9. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα; 1993.
12. Νταφούλη Σ. Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος; 2009.
13. Τοάκωνα Β. Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη; 2013.
14. Ρούσσας Ι. Το χιούμορ στα παιδιά με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές. Διπλωματική εργασία. ΤΕΙ Πελοποννήσου; 2013.
15. Savage BM, Lujan HL, Thipparathi RR & DiCarlo SE. Humor, laughter, learning, and health! A brief review. *Adv Physiol Educ*. 2017;41:341-347.
16. Χανιωτάκης Ν. Παιδαγωγική του Χιούμορ. Εκδόσεις Πεδίο;2011.
17. Ruch W, McGhee PE. Humor Intervention Programs in The Wiley Blackwell Handbook of Positive Psychological Interventions. First Edition.2014;179-193.
18. Αντωνίου ΑΣ, Μουτσοπούλου Ε. Αίσθηση του χιούμορ και χαρισματικά παιδιά: Όταν ο έξυπνος περνιέται για «εξυπνάκιας». Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης; 2016.<http://dx.doi.org/10.12681/edusc.419>
19. Levinson D, Amber M. Humor in Encyclopedia of Cultural Anthropology. 1st edition. American Reference Publishing Company. Cakerville.1996;(2):618-21.
20. Σταματάκη Π. Το γέλιο και το χιούμορ ως συμπλήρωμα της νοσηλευτικής φροντίδας είναι πάντα αποτελεσματικό. *Ογκολογική Ενημέρωση*.1999;1(4): 252.
21. Gaberson KB. The effect of humorous distraction on preoperative anxiety. *AORN*.1991;54:1258-63.
22. Ταμίσογλου Χ. Απόψεις μαθητών για τους εκπαιδευτικούς. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*. 1996;88:77-80.
23. Σαμίκου Α. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού. Οι απόψεις των μαθητών σχετικά με τον «καλό δάσκαλο». Μια εμπειρική έρευνα μεταξύ μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο πλαίσιο του σύγχρονου πολυπολιτισμικού σχολείου. Η περίπτωση του Ν. Αχαΐας. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου; 2016.
24. Θωμά Ρ. Παράγοντες σχολικής αποτελεσματικότητας. *Επιστημονικό Βήμα*. 2010;(14):15-24.
25. Nienaber K, Abrams G, Segrist D. The Funny Thing Is, Instructor Humor Style Affects Likelihood of Student Engagement. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*.2019;19(5):53-60.
26. Gorham J, Christophel DM. The relationship of teachers' use of humor in the classroom to immediacy and student learning. *Communication Education*. 1990;(39): 46-62.

27. Ruch W, McGhee PE. Humor Intervention Programs in The Wiley Blackwell Handbook of Positive Psychological Interventions. First Edition. 2014;179-193.
28. Καϊλάρη Α. Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την αποτελεσματικότητα τους να διαχειρίζονται τη σχολική τάξη. Ο ρόλος του χιούμορ και των επικοινωνιακών ικανοτήτων. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη; 2019.
29. Chabeli M. Humor: A pedagogical tool to promote learning. *Curationis*. 2008; 31(3):51-59.
30. Nasiri F, Mafakheri F. Higher Education Lecturing and Humor: From Perspectives to Strategies. *Higher Education Studies*. 2015;5(5):26-31.
31. Οικονομίδης Β. Το παιδαγωγικό κλίμα της σχολικής τάξης και ο ρόλος του εκπαιδευτικού. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*. 2018;65:1-17.
32. Askildson L. Effects of humor in the language classroom: humor as a pedagogical tool in theory and practice. *Arizona Working Papers in SLAT*. 2005;(12):45-61.
33. Ηλιού Μ. Συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών: πίεση (stress) και επαγγελματική κόπωση. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*. 1996;89:27-28.
34. Tümkaya S. Burnout and humor relationship among university lecturers. *Humor: International Journal of Humor Research*. 2007;20(1):73-92.
35. Aboudan R. Laugh and Learn: Humor and Learning a Second Language. *International Journal of Arts and Sciences*. 2009;3(3):90-99.
36. Stuart WD, Rosenfeld LB. Student perceptions of teacher humor and classroom climate. *Communication Research Reports*. 1994;11(1):87-97.
37. Chiang YC, Lee CY, Wang CY. Effects of Classroom Humor Climate and Acceptance of Humor Messages on Adolescents' Expressions of Humor. *Child Youth Care Forum*. 2016; 45:543-569.
38. Τζιφόπουλος Μ. Τα ψηφιακά κόμικς στο σχολείο του 21ου αιώνα: προετοιμάζοντας τους σύγχρονους εκπαιδευτικούς. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*. 2018;65:160-178.
39. Bolkan S, Griffin DJ, Goodboy AK. Humor in the classroom: the effects of integrated humor on student learning. *Communication Education*. 2018;67(2): 144-164.
40. Wanzer MB, Frymier AB, Irwin J. An explanation of the relationship between instructor humor and student learning: Instructional humor processing theory. *Communication Education*. 2010;59:1-18.
41. Hellman S. Humor in the classroom: Stu's seven simple steps to success. *College Teaching*. 2007;55:37-39.

Humor as an educational instrument during the learning process

Despina Papadopoulou

RN, Surgical Specialty, Msc Health Management, Adult Instructor, Public Institute Vocational Training of Nursing, "Tzaneio" General Hospital, Piraeus, Greece

ABSTRACT

Humor is known mainly as a defence mechanism to deal with difficulties and to see situations with a more optimistic look. It has effects on the biological, social and psychological condition of the individual. For the sciences of education, it seems to perform another important function, when used in the appropriate way, at the appropriate time, with the correct "dose" and taking into account the specificities of the students. And this is clearly the positive effect it has indirectly on the learning process, since it arouses the interest of the students, strengthens the communication relationship between the teacher and the student and improves the pedagogical climate in the classroom. It is therefore possible that humor can be used as a modern educational tool during the learning process by all teachers, after adapting it to their personality and avoiding its negative aspects.

The purpose of this review is to change the educational community's established perceptions and attitudes, by highlighting the value of humor as an educational tool that facilitates the learning process and b) to incorporate innovative practices, such as the application of humor into the learning process, in order to attract the interest of students and to strengthen the pedagogical relationship between teacher and student.

Keywords: humor, education, learning process, educational tool

Citation

D. Papadopoulou. Humor as an educational instrument during the learning process. Scientific Chronicles 2020; 25(3): 455-472